

Identify the Status of Influential Components of Citizenship Education for the Cultural and Social Development of Citizens

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Leila Rostami¹,
Rashid Zolfaghari Zafarani^{2*}

How to cite this article

Leila Rostami, Rashid Zolfaghari Zafarani, Identify the Status of Influential Components of Citizenship Education for the Cultural and Social Development of Citizens, *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*. 2021;5(4):34-45.

1. PhD student, Department of Educational Management, Roodehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Educational Management, Roodehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

* Correspondence:

Address:
Phone:
Email: rashid_zo@yahoo.com

Article History

Received: 2021/07/16
Accepted: 2021/09/21

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this study is to identify the status of effective components of citizenship education in the direction of cultural and social development of citizens.

Materials and Methods: The mixed research method was considered (qualitative - quantitative). The statistical population in the qualitative section includes 40 key informants, experts and managers of urban management and in the quantitative section all young people between 18 to 25 years old in Tehran. Was considered. To select the samples in the qualitative section, the chain sampling method or snowball in identifying and selecting key informants and in the quantitative section 384 people using the stratified random sampling method was used. In order to collect the required information, a researcher-made questionnaire evaluating case factors Attention was paid to citizenship education and their role on the socio-cultural development of citizens. The construct validity was confirmed using factor analysis and its reliability was confirmed using Cronbach's alpha. The collected data were analyzed using SPSS software version 22 with descriptive and inferential statistical methods.

Findings: The research findings using factor analysis test showed that attention to strengthening the rule of law, attention to strengthening the spirit of participation, attention to strengthening the sense of responsibility, attention to strengthening confidence, attention to strengthening communication skills, attention to strengthening Civic awareness and attention to strengthening problem-solving skills are among the influential factors in citizenship education for cultural and social development of citizens. Also, using one-group t-test, it was determined that the 7 mentioned components in citizenship education for cultural and social development Citizens are in a good position.

Conclusion: The results of one-sample t-test showed that the response of young people between 18 and 25 years old in Tehran to the current situation of the effective components of citizenship education for cultural and social development of citizens is statistically different from the average community. Considering the amount of averages calculated in these 7 factors and they are larger than the average of the community (3), the results showed that for young people between 18 and 25 years old in Tehran, the 7 mentioned components in citizenship education for cultural development and The social status of the citizens is in a favorable condition.

Keywords: Citizenship Education, Cultural Development, Social Development

شناسایی وضعیت مولفه های تاثیر گذار آموزش

شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی

شهروندان

لیلا رستمی^۱

دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

رشید ذوالفقاری زعفرانی^{۲*}

دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

چکیده

هدف: هدف تحقیق شناسایی وضعیت مولفه های تاثیر گذار آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است. **مواد و روش ها:** روش تحقیق آمیخته در نظر گرفته شد (کیفی - کمی). جامعه ی آماری در بخش کیفی شامل ۴۰ نفر از مطلعین کلیدی، کارشناسان و مدیران مدیریت شهری و در بخش کمی کلیه جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران در نظر گرفته شد. برای انتخاب نمونه ها در بخش کیفی از روش نمونه گیری زنجیره ای یا گلوله برفی در شناسایی و انتخاب مطلعین کلیدی و در بخش کمی ۳۸۴ نفر با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای استفاده شد. به منظور جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از پرسشنامه محقق ساخته ارزیابی عوامل مورد توجه در آموزش شهروندی و نقش آنها بر توسعه فرهنگی - اجتماعی شهروندان استفاده شد که روایی سازه آن با استفاده از روش تحلیل عاملی و پایایی آن با استفاده از الفای کرونباخ مورد تایید قرار گرفت. اطلاعات گردآوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS نسخه ۲۲ با روش های آماری توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها: یافته تحقیق با استفاده از آزمون تحلیل عاملی نشان داد که توجه بر تقویت قانون گرایی، توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی، توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری، توجه بر تقویت اعتماد به نفس، توجه بر تقویت مهارت های ارتباطی، توجه بر تقویت آگاهی های مدنی و توجه بر تقویت مهارت حل مسأله نام گذاری از عوامل تاثیر گذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است. همچنین با استفاده از آزمون t تک گروهی مشخص شد که ۷ مولفه یاد شده در آموزش های شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

نتیجه گیری: نتایج آزمون تی تک نمونه ای نشان داد پاسخدهی جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران نسبت به وضعیت موجود مولفه های تاثیر گذار آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان با میزان میانگین جامعه از لحاظ آماری متفاوت است. با توجه به میزان میانگین های محاسبه شده در این ۷ عامل و بزرگتر بودن آن ها از میانگین جامعه (۳) نتایج نشان داد که از نظر جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران، ۷ مولفه یاد شده در آموزش های شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

کلید واژه ها: آموزش شهروندی، توسعه فرهنگی، توسعه اجتماعی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۳۰

* نویسنده مسئول: rashid_zo@yahoo.com

* مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری مدیریت آموزشی است.

مقدمه

جهان قرن بیست و یک، یک سری ویژگی هایی دارد که قبلا وجود نداشته است. به طوری که این ویژگی ها نام های گوناگونی چون «دهکده جهانی»^۱ «(۱، ۲ و ۳) عصر دانایی»^۲ «(۴ و ۵) عصر اطلاعات»^۳ و ... را با خود به ارمغان آورده است. اما مفهومی که امروزه بسیار رایج گردیده و به مفهومی مسلط در دوران معاصر تبدیل شده «جهانی شدن»^۴ که گاه «نظریه اجتماعی»^۵ گاه «ایدئولوژی سیاسی»^۶ و گاهی نیز «یک امر واقع»^۷ تلقی شده است می باشد. به گونه ای که امروزه همه چیز با رجوع به این مفهوم بررسی و مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. یکی از مفاهیمی که تحت تاثیر «جهانی شدن» به کلی دگرگون گردیده، مفهوم «شهروندی»^۸ از دیدگاه ریمز و میر^۹ است که این واقعیت را بیان می نماید که شهروند امروز در حال تجربه کردن زندگی کاملا متفاوت از گذشته است. به طوری که برای داشتن کار و زندگی موفقیت آمیز در عصر حاضر، باید به کسب مهارت ها و توانایی های بی شماری همت گمارد تا بتواند حضوری فعال و پرثمر در عرصه های مختلف در سطوح محلی، منطقه ای، ملی و جهانی داشته باشد. بر این اساس، امروزه آموزش شهروندان متناسب با نیازها و مهارت های قرن بیست و یک به یکی از مهمترین دغدغه های بیشتر دولتمردان و نظام های آموزشی در جهان تبدیل گردیده است (۶).

آموزش شهروندی در واقع ارائه اطلاعات و آگاهی در مورد مسایل عمومی جامعه می باشد؛ که فرد را برای کسب فرهنگ شهروندی جامعه محل زندگی خود در ابعاد محلی، ملی و جهانی آماده می کند. چنین آموزه هایی واجد فضایل و اخلاق مدنی و جمعی است و از مهارت های لازم برای مشارکت در عرصه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و دینی برخوردار است. از نظر پروفیسور رابرت نیلی بلا^{۱۰} جامعه شناس شهیر آمریکایی تربیت و آموزش شهروند مدارانه نباید در برگیرنده نفع فردی باشد، بلکه باید این آموزش ها جستجویی برای مساوات طلبی و برابری شهروندی باشد؛ این آموزش ها باید به روابط اجتماعی بین افراد و روابط افراد و نهادهای ساختار نظام اجتماعی مربوط شود (۷). به طور کلی آموزش و پرورش و نظام آموزش عالی هر جامعه ای از طریق این تعلیمات به دنبال «جامعه پذیری عمومی، ادغام و سازگاری اجتماعی» شهروندان می باشند (۸).

⁶ Political Ideology

⁷ A Real Fact

⁸ Citizenship

⁹ Ramirez, F. O. & Meyer, J. W

¹⁰ Robert Neely Bellah

¹ World Village

² Wise Age

³ Information Age

⁴ Globalization

⁵ Social Theory

قبله به آن باور ندارند و با در عمل آنها چنین رفتاری بروز پیدا نمی کند(۱۵).

ولی پور، (۱۶) نیز در پژوهشی در راستای میزان دانش و مهارت شهروندی دانشجویان نشان داد که میانگین دانش و مهارت شهروندی دانشجویان پایین تر از حد متوسط است. عیوضی و همکاران(۱۷) نیز در پژوهشی دیگر در زمینه رئوس محتوای برنامه درسی تربیت شهروند بومی در عصر جهانی شدن نشان داد که از دید اعضای هیئت علمی عمده ترین مشخصه های عصر جهانی شدن شامل: تخریب هویت ملی شهروند بومی، به مخاطره افتادن هویت ملی، ارزش های دینی، شیوع آموزش های غیربومی، تهدید هنجارها و باورهای بومی، فقدان نظام ثابت اقتصادی، استیلای هویت اجتماعی بین المللی و ... است که در برنامه درسی آموزش عالی به گونه اساسی به آنها پرداخته نشده است (۱۷).

نظر به اینکه، بررسی ادبیات پژوهش نشان می دهد که در این راستا، پژوهشی صورت نگرفته و با توجه به مستندات فوق مبنی بر چالشهای فراوان در زمینه آموزش شهروندی و عدم تمرکز کافی نهادهای مختلف تأثیر گذار بر بهبود این آموزش ها، از جمله آموزش و پرورش و برنامه های درسی، آموزش عالی و ضعیف بودن برنامه های عملی و آموزشی در این راستا و سیاستگذاری ضعیف نهادهای اجتماعی دیگر از جمله شهرداری ها، سرای محله و رسانه های مختلف و نهادهای زیربند و در نتیجه ناآگاهی شهروندان با حقوق اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود به عنوان یک شهروند و ناآشنایی آنها با هویت و فرهنگ خود و در نتیجه افزایش هرج و مرج در زمینه های گوناگون جامعه و عقب ماندگی نسبت به جوامع پیشرفته، پژوهشگر در صدد برآمد با انجام پژوهش حاضر به این سوال به شیوه علمی پاسخ دهد؛ وضعیت مولفه های تأثیرگذار آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان چگونه است؟

یمینی^۲ (۱۸) بیان کرده است منشأ شهروندی به لحاظ تاریخی، در مبارزه سیاسی جوامع غربی علیه نظام های قرون وسطایی و علیه گسست زندگی جمعی به دلیل وجود حقوق خاص جماعت گرایانه، به تلاشی برای رهاکردن همزمان افراد و جامعه برمی گردد. جوامع مدرن با گرایشی به انحلال خاص گرایی جماعت گرایانه در قالب جامعه های عمومی، یعنی دولت و به طبع آن در قالب فرد توصیف شده است. شهروندی بدین ترتیب قلمروی است که در آن جستجوی همزمانی برای دستیابی به عمومیت و فردیت صورت می گیرد. بر این اساس، ماهیت شهروندی ضرورتاً جمعی و فردی است که بر پایه کیفیت مشترک همه اعضا، جامعه و اعمال هر کدام از آنها در بیان احساس تعلق خود استوار می شود.

یکی از دلایلی که موجب می شود شهروندی به مفهومی مورد مشاجره تبدیل شود این است که شهروندی سرچشمه خود را از دو سنت سیاسی بسیار متفاوت و در مواقعی متخاصم، یعنی لیبرالیسم و جمهوری خواهی مدنی می گیرد. لیبرالیسم، شهروندی را به عنوان شانی در نظر می گیرد که در قدم اول، مشتمل بر حقوقی منطبق بر

امروزه یکی از چالشهای جدی شهرهای ایران، پایین بودن سطح آشنایی شهروندان با حقوق و تکالیف شهروندی و عمل به آنهاست. نهادهای اجتماعی مختلف در این زمینه مسئولیتهای مختلفی به عهده دارند و به وسیله آموزش های اثربخش می توانند به تغییر رفتار شهروندان، متناسب با الگوهای مطلوب کمک کنند. بدون تردید برای تحقق چنین هدفی، اتخاذ رویکرد فرهنگی به آموزش، به عنوان رهیافتی جدید در طراحی نظام و متون آموزشی توسط مدیران مربوطه ضروری است (۹). دغدغه توجه به آموزش شهروندی در دهه های اخیر در بین متولیان امر تعلیم و تربیت و سایر افراد ذی صلاح بیانگر نقطه آغاز توجه به تربیت و آموزش شهروندی است. از این رو بحث آموزش های شهروندی امروزه در اکثر کشورهای جهان مورد توجه واقع شده و برنامه هایی از جمله برنامه آموزشی مبتنی بر صلح جهانی که یونسکو آن را تهیه و تدوین نموده است، کانون توجه صلح به نظران تعلیم و تربیت و جامعه شناسان قرار گرفته است. توجه به آموزش های شهروندی پدیده نسبتاً جدیدی است که امروزه در ادبیات فرهنگی جهان خودنمایی می کند. در این میان تربیت شهروندان متمم از جمله مهمترین اهداف برنامه ها و آموزش های شهروندی است (۱۰). آموزش شهروندی عبارت از رشد و پرورش دادن ظرفیت های افراد و گروه ها برای مشارکت و تصمیم گیری و عمل آگاهانه و مسؤولانه در زندگی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. این آموزش ها شامل حقوق انسانی، رشد مستمر و همه جانبه، اخلاق و ارزش ها، صلح و مسالمت جویی، برابری اجتماعی و حرمت نهادن به تفاوت ها است (۱۱).

در زمینه آموزش شهروندی نتایج پژوهش های مختلف بیانگر چالش های زیادی است. از جمله نتیجه پژوهش شمشری و نوشادی (۱۲) نشان دهنده آن است که در محتوای کتابهای درسی، نسبتاً ابعاد سیاسی و دینی حضور دارند و از سایر مؤلفه های هویتی و ملی خبری نیست. قلاتاش^۳ (۱۳) نیز در پژوهشی در این زمینه نشان داد که اهداف تربیت شهروندی در حد انتظار برآورد نشده است. عسکریان (۱۴) نیز در پژوهشی نشان داد که در برنامه درسی مدارس ایران تسهیلات لازم برای برقراری رابطه مطلوب اقوام حاشیه ای کشور با سایر اقوام مرکزی بسیار ضعیف بوده و شاخص احساس همگرایی ملی در برنامه درسی پایین تر از حد انتظار (حدود ۴۶٪) برآورد شده است. در نتیجه، پایین بودن احساس همگرایی ملی پرورش دانش آموزان در سایر ابعاد شهروندی (سیاسی، اجتماعی، اخلاقی، اقتصادی و ...) را تحت تأثیر قرار می دهد. پریور (۱۵) نیز با انجام پژوهشی در این راستا نشان داد که نوجوانان استرالیایی قدر دموکراسی را می دانند اما سطح درک آنها از مدنیت و شهروندی کمتر از حد انتظار در این زمینه است. با وجود این که دانش آموزان استرالیایی برنامه درسی مکتوبی در رابطه با شهروندی دارند، اما همچنان ۳۹ درصد آنها با رویدادها، نمادها و سمبل های ملی آشنا نیستند. همچنین، دانش آموزانی هم که تحت تأثیر برنامه درسی و محیط خانواده مفاهیم اساسی اجتماعی و سیاسی را آموخته اند، یا

² Yemini, M.

¹ . Prior

شهرداری بدانیم و «نظام آموزش شهروندی» را به مثابه روند قانونمند کردن فرآیندهای چندگانه نظام مدیریت شهری و نیز قانونمدار نمودن وظائف و تکالیف متقابل و دو سویه شهرداری به شهروند محسوب کنیم که هدف آن به سامان کردن زندگی شهری و فعالیت‌های شهرداری و شهروندان است، به خوبی اهمیت نقش و جایگاه نظام آموزش شهروندی در مدیریت شهری و نیز رابطه و نسبت مدیریت شهری و آموزش شهروندی مشخص می‌شود. با مطالعه آنچه که مطرح شد می‌توان اینگونه استنباط نمود مولفه های آموزش شهروندی - توسعه فرهنگی - اجتماعی شهروندان تهرانی در شرایطی می‌تواند موثر واقع شود که توسط افرادی متخصص، ذیصلاح و موثر در کار آموزش شهروندی انجام شود و این امر مستلزم وجود مجموعه شرایط و ساختاری است که بر اساس آن بتوان در گزینش و انتخاب مولفه های موثر اقدام نمود. امید آن که بر اساس نتایج پژوهش بتوان مولفه های مهمی استخراج شود چرا که برای نظام مدیریت شهری و نظام آموزش شهروندی اهمیت خاصی دارد. در زمینه آموزش شهروندی و نقش آن در مدیریت شهری در داخل و خارج کشور صورت گرفته است که می‌توان به برخی از آنها به شرح ذیل اشاره نمود:

لطف آبادی (۱۱) در پژوهشی تحت عنوان "آموزش شهروندی ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش آموزان" مهارت های شهروندی جهت آموزش به دانش آموزان و دانشجویان را در هشت گروه به شرح زیر ارائه نموده است: شناخت زندگی فرد و خانوادگی و اجتماعی و فرهنگی و ملی و دینی در کشور، حفظ سلامت جسمی و بهداشت فردی و زیست محیطی، رعایت نظم و قانون مداری و عدالت در جامعه، برقراری مناسبات سالم اجتماعی، هم دلی و هم دردی و کمک رسانی به دیگران، شناخت مهارت شغلی است، شناسایی شیوه زندگی خود را براساس توانایی ها، استعدادها، توانایی های تفکر واقع بینانه و منطقی، آگاهی و هشیاری و تفکر انتقادی، خلاقیت در اندیشه و نگرش به امور، توانایی حل مسئله است، حفظ سلامت و تعادل دستگاه روانی خود از طریق مقابله با اضطراب و هیجان های کاذب و افراطی، مقابله با افسردگی و بی هیجانی، مقابله با فشارهای روانی و تنیدگی و درهم رفتگی، مقابله با خودخواهی و حسد و کینه ورزی و حل تعارض های زیان بخش در زندگی درونی و بیرونی.

تیمورنژاد و همکاران (۲۰) در تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر بر آموزش شهروندی با تأکید بر توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر زنجان)» به این دست یافتند که همه عوامل مؤثر بر آموزش شهروندی (رفتارهای مبتنی بر کنش های اجتماعی / سیاسی، قانون پذیری و قانون گرایی، رفتارهای مبتنی بر آموزه های دینی و ملی و رفتارهای مبتنی بر حفظ محیط زیست و توسعه پایدار) در سطح ۰/۰۵ معنادار هستند. گنجی و همکاران (۲۱) در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر فرهنگ شهروندی با تأکید بر آموزش های شهروندی» به نتایجی دست یافتند که بیان می‌کند بین آموزش های شهروندی با میزان پای بندی به فرهنگ شهروندی رابطه مستقیمی وجود دارد

افراد است و جمهوری خواهی مدنی شهروندی را به مثابه‌ی عملی مشتمل بر مسئولیت‌هایی در قبال جامعه‌ی فراگیرتر در نظر می‌گیرد. در حالی که در قالب لیبرالیسم کلاسیک، حقوق به حوزه‌های مدنی و سیاسی محدود می‌شدند، لیبرالیسم قرن بیستمی، گسترش حقوق در جهت شمول حوزه‌ی اجتماعی و در مورد بسیار اخیر آن، گسترش در جهت شمول طبقه‌بندی‌های جدید همچون حقوق تولید مثل را که از جانب جنبش‌های جدید اجتماعی مطرح شده نیز مدنظر قرار داده است. در حالی که دیکسترا و همکاران (۴) بیان کرده اند که در قالب جمهوری خواهی مدنی، شهروند در قدم اول یک بازیگر سیاسی است که تعهدات اجتماعی «خود» را در حوزه‌ی عمومی اجرا می‌کند.

در سال‌های پایانی قرن بیستم، مهم‌ترین گفتمان ناظر بر تعهدات، بر محوریت تعهدات کاری به‌عنوان یکی از عناصر در قالب آن چیزی متمرکز می‌شود که به عنوان جهت‌گیری جماعت‌گرایانه به شهروندی توصیف شده است (۵). به‌طور کلی سه عامل جدی در عصر جهانی شدن منشأ اساسی اثرگذاری بر شهروندی است. در واقع این سه عامل است که ساختار کلی آن منشأ تردید در شهروندی و یا شهروندی دو رگه و یا تغییر شهروندی شده است: ۱- عامل اوگ روند آمریکایی کردن جهان: از زمانی که آمریکا به‌عنوان قدرت جهانی مطرح شده است، در تئوری و عمل سعی در تعریف شهروند و شهروندی به‌عنوان الگویی جهانی نموده است. ۲- عامل دوم حرکت‌ها و نهضت‌های فرهنگی: و یا به‌عبارتی جریان‌ات فراملی است که از دید دینی به جامعه، سیاست و اقتصاد می‌نگرد و در واقع معتقدند همه عرصه‌های حیاط انسانی در سراسر جهان باید متأثر از تعالیم و معارف دینی باشد. ۳. در نهایت عامل اقتصادی است: که منشأ به وجود آمدن شهروندی آرمانی و شهروندی غیرآرمانی شده است. هر سه این‌ها تکیه‌گاه شهروندی را در قالب دولت - ملت تضعیف کرده است و سرانجام تحت تأثیر هر یک از این سه عامل قرار می‌گیرند، به‌نوعی شهروندهای اصلی خود را رها می‌کنند و یا تعلقات شهروندی ملی در آنها ضعیف می‌شود و خلأ این احساس را با چیزهای دیگر پر می‌کنند. از آنجا که ادیان بزرگ الهی، مثل ادیان ابراهیمی، جهان شمول هستند و اساساً مخاطب آنها همه‌ی جامعه‌ی بشری است، دارای هویت فرامرزی و فراجغرافیایی هستند و در قالب‌های مرزدار جغرافیایی نمی‌گنجد. اما اگر در یک جغرافیای سیاسی خاص تمایلات دینی و شهروندی منطبق با هم باشند، شهروندی دینی منشأ چالش شهروندی نخواهد بود، ولی اگر نظام سیاسی و یا فرهنگی یک مرز و بوم به دلیل عدم پاسخگویی به تعلقات دینی، مورد قبول یک شهروند واقع نشود، تزاخم جدی بین اساس تعلق شهروندی - ملی و احساس تعلق دینی به وجود خواهد آمد (۱۹).

با توجه به این امر که امروزه در سطح جهانی، بحث «مدیریت شهری» و رابطه زندگی شهری و مدیریت شهری بسیار مهم است و چنانچه «نظام مدیریت شهر» را شامل فرایندهای سیاستگذاری، برنامه ریزی، هماهنگی، سازماندهی و نظارت بر اداره امور شهر و

¹ New Social Movements

بیشتر بتواند کلاسهای آموزش شهروندی را برگزار نماید می تواند در توسعه ارتباط اجتماعی گام مؤثری بردارد.

شاه طالبی و قیانچی (۱۰) پژوهشی را با هدف سنجش تأثیر آموزش های شهروندی بر افزایش آگاهی شهروندی کودکان هشت ساله شهر اصفهان با تأکید بر نرم افزارهای چند رسانه ای به روش شبه تجربی در قالب طرح دو گروهی آزمایش و کنترل با پیش آزمون و پس آزمون به انجام رسانیدند. جامعه آماری تحقیق را کلیه دانش آموزان پایه دوم دبستانهای شهر اصفهان به تعداد ۲۶۵۷۲ نفر، تشکیل می دهد. که از این تعداد با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای، ابتدا دو مدرسه دخترانه و پسرانه انتخاب شد. سپس از بین کلاسهای دوم موجود در هر مدرسه دو کلاس در قالب یک گروه آزمایش و یک گروه گواه جمعاً ۷۸ نفر انتخاب شدند. پس از اجرای پیش آزمون، دو گروه آزمایش دختر و پسر به مدت ۵ هفته تحت آموزش با استفاده از مولتی مدیای آموزش فرهنگ شهروندی قرار گرفتند، سپس از هر دو گروه کنترل و آزمایش پس آزمون به عمل آمد. ابزار گردآوری اطلاعات، آزمون محقق ساخته ترکیبی در ۵ حیطه هویت ملی، آموزه های دینی و مذهبی، آشنایی با قانون و مقررات، رفتار و روابط اجتماعی و حفظ محیط زیست بوده است که روایی آن تأیید شد و بر آورد گردید. یافته های پژوهش نشان داد، بین نمرات معادل پیش آزمون و پس آزمون شرکت کنندگان در کلیه ابعاد، آموزش تفاوت وجود دارد. هم چنین، نتایج حاکی از آن بود که تأثیر آموزش های شهروندی مبتنی بر نرم افزار چند رسانه ای بر گروه پسران بیشتر از دختران بوده است، این آموزش ها بیشترین تأثیر را در بعد حفظ محیط زیست و کم ترین تأثیر را در بعد آموزه های دینی و مذهبی داشته است.

اذانی و همکاران (۲۴) در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر فرهنگ شهروندی در شهر یزد» اشاره کرد که نشان می دهد، میزان پایبندی شهروندان یزدی به ابعاد سه گانه شهروندی یعنی مشارکت جویی، مسئولیت پذیری و رعایت قوانین و در نهایت به اصول شهروندی در حد متوسط می باشد. اسلامیه (۶) پژوهشی را به منظور بررسی نقش آموزش های دانشگاهی در ایجاد و پرورش ویژگیهای شهروند حرفه ای از دیدگاه دانشجویان سال آخر رشته های علوم انسانی (مقطع کارشناسی) دانشگاه های آزاد اسلامی مستقر در شهر تهران در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ انجام داده است. نتایج بدست آمده نشان داد که آموزش های دانشگاهی نقشی در ایجاد و پرورش ویژگی های شهروند حرفه ای در دانشجویان نداشته است. همچنین بین نظرات آزمودنی ها در مورد نقش آموزش های دانشگاهی در ایجاد و پرورش ویژگی های شهروند حرفه ای از نظر سن و وضعیت تاهل تفاوت معناداری مشاهده نشده است. اما بر حسب جنسیت تنها از نظر مولفه بهره وری تفاوت معناداری بین نمرات مشاهده شده است. همچنین بر حسب نوع دانشکده نیز تفاوت معناداری بین نمرات در مولفه های تفکر خلاقانه، حل مسئله، ارتباطات اجتماعی اثربخش و بهره وری مشاهده شده است.

وزیری و جهانی (۲۵) در پژوهشی تحت عنوان " اولویت بندی مهارت های شهروندی مورد نیاز دانش آموزان دبستان های شهرستان

و آموزش آموزه های شهروندی نقش مؤثری در پای بندی مردم به فرهنگ شهروندی داشته است. طبق نتایج به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، یعنی ضریب همبستگی (۰/۱۷)، بین آموزش های شهرداری با میزان پایبندی به فرهنگ شهروندی در جامعه رابطه وجود دارد. به عبارت دیگر، آموزش های شهرداری می تواند در افزایش میزان پایبندی مردم به فرهنگ شهروندی نقش بسزایی داشته باشد. همچنین، از میان ابعاد سه گانه آن، آموزش های شهرداری در افزایش میزان مسئولیت پذیری شهروندان، با ضریب همبستگی (۰/۳۳)، بیشتر نقش داشته است اما در مورد ابعاد مشارکت جویی و قانونمندی همبستگی معناداری وجود ندارد.

هاشمیان فر و گنجی (۲۲) در پژوهشی به بررسی فرهنگ شهروندی با تأکید بر آموزش های شهروندی توسط شهرداری شهر آران و بیدگل پرداخته اند. در این مقاله فرهنگ شهروندی با ابعادی چون مسئولیت پذیری، مشارکت جویی و رعایت قوانین و مقررات سنجیده شده است. روش تحقیق، پیمایشی است و نمونه ی مورد مطالعه ۱۸۰ نفر از شهروندان شهر آران و بیدگل هستند و پرسشنامه ها به صورت نمونه گیری سهمیه ای بین شهروندان تقسیم شده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده های پرسشنامه ها نشان می دهد که بین آموزش های شهروندی با میزان پای بندی به فرهنگ شهروندی رابطه مستقیمی وجود دارد و آموزش آموزه های شهروندی نقش مؤثری در پای بندی مردم به فرهنگ شهروندی داشته است. طبق نتایج به دست آمده از جدول ماتریس همبستگی، یعنی ضریب همبستگی (۰/۱۷)، بین آموزش های شهرداری با میزان پای بندی به فرهنگ شهروندی در جامعه رابطه وجود دارد. به عبارت دیگر، آموزش های شهرداری می تواند در افزایش میزان پای بندی مردم به فرهنگ شهروندی نقش بسزایی داشته باشد. همچنین، از میان ابعاد سه گانه آن، آموزش های شهرداری در افزایش میزان مسئولیت - پذیری شهروندان، با ضریب همبستگی (۰/۳۳)، بیش تر نقش داشته است اما در مورد ابعاد مشارکت جویی و قانونمندی همبستگی معناداری وجود ندارد.

باغبانان ماهر (۲۳) پژوهشی را با هدف بررسی نقش آموزش شهروندی در توسعه ارتباطات اجتماعی در سازمان فرهنگی ورزشی شهرداری قزوین انجام داده است. روش پژوهش به صورت توصیفی پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تعداد ۲۰۰۰ نفر از افرادی هستند که حداقل ۵ جلسه در کلاس های آموزش شهروندی سازمان فرهنگی ورزشی شهرداری قزوین شرکت کرده اند و نمونه آماری تعداد ۱۵۸ نفر از جامعه آماری می باشند که بر اساس فرمول کوکران انتخاب شدند. ابزار گرد آوری اطلاعات در پژوهش حاضر پرسشنامه بوده است و تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی شامل آزمون های ضریب همبستگی اسپیرمن، تحلیل واریانس و آزمون t می باشد. نتیجه آزمون نشان داد که بین آموزش شهروندی و توسعه ارتباطات اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد و هرچه آموزش های شهروندی ارتقا یابد و کلاس های بیشتری در این رابطه برگزار گردد توسعه ارتباطات اجتماعی نیز بیشتر می شود و سازمان فرهنگی ورزشی هر چقدر

مواد و روش ها

از آنجاکه مولفه های مربوط به ارائه آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی- اجتماعی باید از دیدگاه مدیران بخش فرهنگی و نیز صاحب نظران بخش های فرهنگی- اجتماعی شاغل در نهادهای رسمی و غیر دولتی مستقر در شهر تهران آشکار شود تا بتوان نسبت به اندازه گیری آن ها اقدام کرد و سپس به طراحی الگو پرداخت، باید از رویکرد تحقیق آمیخته^۴ (کیفی- کمی) استفاده کرد. برای این منظور شیوه اکتشافی از روش تحقیق آمیخته بکار رفته است. در این تحقیق از روش تحقیق آمیخته (Mixed-method) استفاده می شود. بطوری که ابتدا از طریق مصاحبه نیمه ساختارمند با "گروههای کانونی" داده های کیفی در مورد عوامل و عناصر موثر بر ارائه آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی- اجتماعی، گردآوری شد بطوریکه پس از مصاحبه با ۱۰ تن از متخصصین و کارشناسان حوزه مدیریت فرهنگی مولفه های مربوط به ارائه آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی- اجتماعی استخراج و سپس با تحلیل کیفی داده های گردآوری شده وضعیت فعلی ابعاد و عناصر دسته بندی گردید و پرسشنامه ای در راستای مولفه های شناسایی تدوین گردید. همچنین روش تحقیق مرحله کمی پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی می باشد. از آنجایی که در مرحله کیفی تحقیق مولفه های پیشنهادی جهت سنجش مولفه های مربوط به ارائه آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی- اجتماعی بازنمایی می شود. در مرحله کمی با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به شیوه تکنیک های تحلیل عاملی به توصیف عوامل شناسایی شده در جامعه تحقیق و همچنین مطالعه روابط میان مفاهیم و مولفه های پیشنهادی پرداخته شد. جامعه مورد مطالعه در مرحله کیفی شامل کلیه مطلعین کلیدی^۵، کارشناسان و مدیران مدیریت شهری می باشد. ویژگی های اصلی جامعه مذکور بدین شرح می باشد: صاحب نظران بخش های فرهنگی- اجتماعی شاغل در نهادهای رسمی و غیر دولتی مستقر در شهر تهران، مدیران بخش فرهنگی و نیز صاحب نظران بخش های فرهنگی- اجتماعی شاغل در نهادهای رسمی و غیر دولتی مستقر در شهر تهران. بنابراین پس از مصاحبه نیمه ساختارمند با "گروههای کانونی" داده های کیفی در مورد عوامل و عناصر موثر بر آموزش شهروندی و نقش آنها بر توسعه فرهنگی- اجتماعی شهروندان با ۱۰ تن از متخصصین و کارشناسان حوزه مدیریت شهری عناصر موثر بر آموزش شهروندی و نقش آنها بر توسعه فرهنگی- اجتماعی شهروندان استخراج گردید.

جامعه مورد مطالعه در مرحله کمی براساس اهداف تحقیق واحد مشاهده و تحلیل، جامعه آماری در بخش کمی کلیه جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران در نظر گرفته شد زیرا مدل ارائه شده در بستر اقلیمی شهر تهران می باشد. با مراجعه به مرکز آمار کشور مشخص شد تعداد بیش از ۱۰۰۰۰۰ نفر تحت جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال در شهر تهران در سال ۱۳۹۸ ساکن می باشند. جهت نمونه گیری در مرحله کیفی در مرحله مقدماتی به منظور آگاهی از نظر

زلزله زده^۱، مهارت های شهروندی مورد نیاز دانش آموزان در شرایط یاد شده را به ترتیب زیر اولویت بندی کرده اند: ۱. مهارت های حل مسئله؛ ۲. مهارت تصمیم گیری؛ ۳. مهارت روابط مؤثر اجتماعی؛ ۴. مهارت رویارویی با هیجان و استرس؛ ۵. مهارت شهروند جهانی بودن؛ ۶. مهارت تفکر انتقادی؛ ۷. مهارت های اقتصادی در اداره زندگی؛ ۸. مهارت به کار بردن نکات ایمنی ۹. بهداشت جسمی و ۱۰ مسئول بودن و همدلی که از الزامات فوری تربیت شهروندی دانسته شده است.

مسا^۱ و همکاران (۱) پژوهشی را به منظور شناسایی ابعاد آموزش و تربیت شهروندی مسئول در دانش آموزان مقطع متوسطه انجام دادند. نمونه پژوهش را ۳۰۰ نفر از دانش آموز متوسطه در تایلند تشکیل دادند. ابزار پژوهش مقیاس چند بعدی شهروندی مسئول بود. داده ها با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد بررسی قرار گرفتند و یافته های به دست آمده نشان داد که آموزش و تربیت شهروند مسئول، نیازمند سه بعد دانش، مهارت و نگرش است. لس^۲ (۲) در پژوهشی به نقش جنسیت و آموزش شهروندی پرداخته است ایشان در پژوهش خود نشان داده است آموزش شهروندی برای جوانان پسر دارای تاثیر بسیار بالایی در ساختار اجتماعی و سیاسی جامعه دارد و برای زنان دارای تاثیر بالایی در ساختار فرهنگی جامعه است. کیشانی فراهانی و صالحی^۳ (۳) پژوهشی را به منظور ارائه مدلی در جهت توسعه آموزش شهروندی اسلامی انجام داده اند. روش پژوهش تلفیقی از دو روش تحلیل اسنادی و پیمایشی دلفی بوده است. مطالعات در برخی منابع اسلامی نظیر قرآن، نهج البلاغه و روایات و همچنین برخی آثار شعرا، فلاسفه و اندیشمندان صورت گرفته است. از میان دانشگاه های کشور ۵ دانشگاه (دانشگاه شاهد، بهشتی، تربیت معلم تهران، تربیت معلم اراک و دانشگاه آزاد اراک) به عنوان نمونه به صورت نمونه گیری در دسترس نظیر ۳۰ نفر از اساتید با تکمیل ابزار پرسشنامه محقق ساخته و اعتبار بخشی شده و بررسی شده است. یافته های حاصله، دوازده مولفه اساسی تربیت شهروندی اسلامی مشتمل بر مولفه های ارزشمندی، هدفمندی، روشمندی، نوع دوستی، مردم سالاری دینی، شایسته سالاری، جستجوگری، استقلال فردی، کفایت، سلامت، وطن دوستی و اعتدال را نشان داده است که مولفه اساسی مردم سالاری دینی دارای بیشترین میانگین بوده است. همچنین عنوان شده است که آموزش و تربیت شهروندی دارای سه بعد محلی، ملی و بین المللی عنوان شده است و توصیه اکید شده است تا در کشورهای اسلامی، آموزش و تربیت شهروندی در زمینه های ترویج و ایجاد اتحاد، عدالت، صلح، مسئولیت، عقلانیت در سایه تعالیم اسلامی در دستور کار نظام آموزش و پرورش قرار گیرد و توسعه این امور از طریق برنامه درسی می بایست مدنظر قرار گیرد.

³ Kishani Farahani & Salehi

⁴ Mixed Method

⁵ Key Informants

¹ Mesa

² Lees

مولفه و عامل نهفته در بین ۵۳ سوال پرسشنامه در راستای عوامل مورد توجه در آموزش شهروندی نهفته است.

پس از بررسی صورت گرفته نسبت به سوالات استخراج شده در بارهای عاملی، هر یک از بارهای عاملی شناسایی شده بر اساس محتوای سوالات پرسشنامه نام گذاری گردید. بطوریکه بار عاملی شماره ۱ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت قانون گرایی، بار عاملی شماره ۲ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی، بار عاملی شماره ۳ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری، بار عاملی شماره ۴ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت اعتماد به نفس، بار عاملی شماره ۵ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت مهارتهای ارتباطی، بار عاملی شماره ۶ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت آگاهی های مدنی و بار عاملی شماره ۷ بعنوان متغیر مکنون تحت عنوان توجه بر تقویت مهارت حل مساله نام گذاری گردید. عبارات دیگر توجه بر متغیرهای یاد شده از عوامل اثربخش و موثر بر آموزش شهروندی در مدیریت شهر تهران محسوب می شود.

به منظور تعیین روایی محتوایی و صوری پرسشنامه محقق ساخته عوامل مورد توجه در آموزش شهروندی و نقش آن در توسعه فرهنگی- اجتماعی شهروندان پس از انجام فرایند مصاحبه با خبرگان موضوع و بحث گروه کانونی تعداد ۵۶ سوال بر اساس نظرات آنها طراحی سپس مجدد در اختیار آنها قرار گرفت و پس از بررسی مجدد سوالات توسط خبرگان موضوع روایی تمامی سوالات مورد تایید قرار گرفت. به منظور تعیین میزان پایایی پرسشنامه محقق ساخته عوامل مورد توجه در آموزش شهروندی و نقش آن در توسعه فرهنگی- اجتماعی شهروندان ابتدا پرسشنامه های تدوین شده بین ۴۰ نفر از جوانان ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران توزیع و پس از پاسخگویی جمع آوری شد، آنگاه جهت بررسی میزان پایایی از نرم افزار SPSS استفاده گردید و با بهره مندی از روش آلفای کراباخ مقدار پایایی ۰/۸۲۹ برای پرسشنامه فوق بدست آمد.

یافته ها

سوال اول: از دیدگاه جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران مولفه های تاثیرگذار آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان کدامند؟ برای پاسخ به سوال فوق از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است، در این روش تعداد زیادی از متغیرهای وابسته به هم به صورت تعداد کوچکتیری از ابعاد پنهان یا مکنون کاهش می یابد و هدف عمده آن رعایت اصل اقتصاد و صرفه جویی از طریق کاربرد کوچکتترین مفاهیم تبیین کننده به منظور تبیین بیشینه مقدار واریانس مشترک در ماتریس همبستگی است. ماتریس داده ها برای تحلیل عاملی باید حاوی اطلاعات معنی داری باشد. معنی داری اطلاعات موجود در یک ماتریس از طریق آزمون مربع کای بارتلت (Bartlett) صورت می گیرد و معنی دار بودن آماره کای دو (مربع کای) و آزمون بارتلت حداقل شرط لازم برای تحلیل عاملی است. بنابراین قبل از استفاده از تحلیل عاملی

خبرگان موضوع، مصاحبه های نیمه ساختارمند متعدد صورت گرفت. فرایند مصاحبه به گونه ای طراحی شد که بعد از هر مصاحبه داده ها کدگذاری و تحلیل شدند تا ضمن شناسایی ابعاد مطرح شده توسط صاحب نظران اولیه، این ابعاد در مصاحبه های بعدی پیگیری شوند. در پژوهش حاضر بعد از تکرار مولفه هایی که در مصاحبه ها صورت گرفت برای اطمینان از فراوانی یافته ها تکرار شده و جهت اطمینان بیشتر مصاحبه تکمیلی دیگر هم انجام شد. در مرحله اصلی تحقیق کیفی که از روش گروه کانونی استفاده می شود، تعداد ۱۰ نفر صاحب نظر در بحث گروه کانونی مشارکت داده شدند. انتخاب نمونه ای تحقیق در پژوهش های کیفی از نوع غیر احتمالی و هدفمند می باشد.

در این روش پژوهشگر با شناخت جامعه هدف تحقیق و با آگاهی دست به انتخاب هدفمند نمونه ای مورد نظر تحقیق زد. در پژوهش حاضر رویکرد هدفمند در انتخاب نمونه کیفی تحقیق استفاده و از روش نمونه برداری زنجیره ای یا گلوله برفی در شناسایی و انتخاب مطلعین کلیدی استفاده شد. در این روش پژوهشگر یک شرکت کننده را با لحاظ کردن شرایط، از طریق خبرگان شناسایی شده دیگر پیدا می کند. همچنین جهت نمونه گیری در مرحله کمی با توجه به عدم دسترسی به میزان واریانس جامعه جهت استفاده از فرمول کوکران از جدول برآورد حجم نمونه مورگان جهت انتخاب نمونه های تحقیق استفاده شد. با توجه به حجم جامعه در مرحله کمی ۱۰۰۰۰ و مراجعه به جدول برآورد حجم نمونه مورگان، حجم نمونه تحقیق ۳۸۴ نفر در نظر گرفته شد که با در نظر گرفتن ده درصد ریزش تعداد ۴۲۲ پرسشنامه توزیع گردید. برای انتخاب نمونه های تحقیق در مرحله کمی از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای استفاده شد. با توجه به آن که تعداد جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال در شهر تهران در سال ۱۳۹۸ ساکن به تفکیک جنسیت در دسترس بود به همین منظور ۳۸۴ نمونه مورد نیاز با توجه به نسبت سهم جنسیت از جامعه مورد مطالعه انتخاب شد، بطوریکه ۱۹۳ نفر از جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال دختر و ۱۹۱ نفر از جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال پسر به عنوان نمونه های تحقیق در نظر گرفته شدند.

برای جمع آوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق با رجوع به منابع کتابخانه ای و اسناد موجود برخی از اطلاعات مورد نیاز حاصل گردید، ابزار دیگری که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفت پرسشنامه محقق ساخته شناسایی عوامل مورد توجه در آموزش شهروندی است. این پرسشنامه به ارزیابی عوامل مورد توجه در آموزش شهروندی و نقش آنها بر توسعه فرهنگی- اجتماعی شهروندان در شهر تهران می پردازد و آزمودنی باید در یک مقیاس ۵ درجه ای مشخص سازد که هر یک از عبارات بیان شده تا چه حد نشان دهنده ویژگی های شخصیتی وی است. این پرسشنامه ابتدا یک ابزار خودگزارشی ۵۵ عبارتی بود اما پس از تحلیل عاملی و شناسایی مولفه های مکنون، ۲ سوال بدلیل دارا بودن بار عاملی کمتر از ۰/۵۰ از داخل سوالات پرسشنامه حذف گردید و در نهایت ۵۳ سوال باقی ماند. پس از اجرای آزمون تحلیل عاملی (Factor Analysis) جهت شناسایی متغیرهای مکنون، مشخص شد ۷

اکتشافی از آزمون بارتلت جهت تایید عامل پذیری گویه ها استفاده شده است .

جدول ۱. آزمون بارتلت

آزمون KMO	۰/۹۲۶
مقدار تقریبی کای اسکار	۲۸۵۹۱/۱۳۹
درجه آزادی	۳۸۳
سطح معناداری	۰/۰۰۰

با توجه به جدول شماره ۱ و مقدار شاخص KMO که برابر با ۰/۹۲۶ است و از ۰/۶ بزرگتر است می توان نتیجه گرفت تعداد نمونه ها برای تحلیل عاملی کافی می باشد، از سوی دیگر مقدار سطح معناداری آزمون بارتلت برابر با $(P = 0/000)$ است و با توجه به کوچکتر بودن آن از $(p < 0/05)$ فرض صفر رد می شود. در آزمون بارتلت فرض صفر این است که متغیرها فقط با خودشان همبستگی دارند و رد فرض صفر حاکی از آن است که ماتریس همبستگی دارای اطلاعات معنی دار است و حداقل شرایط لازم برای تحلیل عاملی وجود دارد، پس می توان تحلیل عاملی اکتشافی را بر روی سوالات پرسشنامه اجرا نمود.

آزمون تحلیل عاملی پس از چندین بار چرخش، ۱۰ عامل اصلی با بارهای عاملی متفاوت ارائه نمود. با بررسی عمیق نسبت به ضرایب استخراج شده مشاهده گردید از ۱۰ عامل اکتشافی شده صرفاً ۷ عامل دارای ضرایب عاملی بالای ۰/۵۰ بوده اند به همین منظور جهت برآزش مناسب در تدوین مدل آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان عامل هایی که ضرایب استخراج شده آنها کمتر از ۰/۵۰ بوده و یا دارای ضرایب بالای ۰/۵۰ منفی بوده اند از عامل های مورد استفاده کنار گذاشته شده و در نهایت ۷ عامل اصلی که دارای این شرایط بوده باقی ماند که اطلاعات آنها به شرح جدول زیر می باشد. همچنین با توجه به داده های جدول فوق مشاهده می شود مقدار اشتراک استخراجی برای ۲ سوال با شماره ۵۴-۵۵ کمتر از ۰/۵۰ می باشد بنابراین سوالات نامبرده از پرسشنامه کنار گذاشته می شوند. بعبارت دیگر می توان چنین نتیجه گرفت که سوالات پرسشنامه بطور کلی در ۷ عامل پراکنده شده اند. در نهایت با توجه به محتوای سوالات و مبانی نظری و پیشینه تحقیقات انجام شده و اتخاذ نظرات کارشناسان خبره در زمینه آموزش ۷ عامل استخراج شده به شرح جدول ذیل نام گذاری گردید:

جدول ۲. نتایج تحلیل عاملی و معرفی عامل های استخراج شده از پرسشنامه آموزش شهروندی

ردیف	عامل	شماره سوالات	نام انتخاب شده
۱	اول	۱-۲-۸-۱۰-۱۶-۱۷-۵۲	توجه بر تقویت قانون گرای
۲	دوم	۳-۶-۷-۱۸-۲۱-۲۳-۲۳-۴۲	توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی
۳	سوم	۴-۱۱-۱۴-۱۵-۲۰-۲۷-۴۰-۴۶-۴۹-۵۱	توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری
۴	چهارم	۵-۹-۱۲-۱۳	توجه بر تقویت اعتماد به نفس
۵	پنجم	۱۹-۲۲-۲۴-۲۵-۲۹-۳۷-۳۸-۳۹	توجه بر تقویت مهارتهای ارتباطی
۶	ششم	۳۱-۳۲-۳۴-۳۵-۳۶-۴۱-۴۳-۴۴-۴۵-۵۰-۵۳	توجه بر تقویت آگاهی های مدنی
۷	هفتم	۲۶-۲۸-۳۰-۳۰-۴۷-۴۸	توجه بر تقویت مهارت حل مساله

متغیرهای شناسایی شده استفاده گردیده شد تا نوع آزمون پارامتریک یا ناپارامتریک مشخص شود، نتیجه اجرای این آزمون در جدول زیر بیان شده است.

سوال دوم: از دیدگاه جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران وضعیت موجود مولفه های تاثیر گذار آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان چگونه است؟ قبل از بررسی سوال فوق از آزمون کولموگروف اسمیرنوف به منظور تعیین نرمال بودن

جدول ۳. نتایج آزمون نرمال بودن داده ها

توجه بر تقویت مهارت حل مساله	توجه بر تقویت آگاهی های مدنی	توجه بر تقویت مهارتهای ارتباطی	توجه بر اعتماد به نفس	توجه بر حس مسئولیت پذیری	توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی	توجه بر تقویت قانون گرای
۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴
۳/۳۷۰	۴/۰۰۲	۴/۰۲۱	۴/۱۲۷	۴/۰۴۰	۴/۰۲۶	۴/۰۶۰
۰/۱۹۶	۰/۳۷۸	۰/۳۰۰	۰/۳۶۸	۰/۳۷۰	۰/۴۸۱	۰/۵۷۱

بیشترین میزان	کامل	۰/۰۶۷	۰/۰۶۹	۰/۰۶۹	۰/۰۶۴	۰/۰۵۴	۰/۰۶۶	۰/۰۶۶
کران بالا								
مثبت		۰/۰۵۵	۰/۰۵۷	۰/۰۶۹	۰/۰۵۵	۰/۰۴۴	۰/۰۴۸	۰/۰۶۶
تفاوت ها		-۰/۰۶۷	-۰/۰۶۹	-۰/۰۶۹	-۰/۰۶۴	-۰/۰۵۴	-۰/۰۶۶	-۰/۰۶۴
منفی								
مقدار Z کولموگروف-اسمیرنوف		۱/۳۱۲	۱/۳۵۴	۱/۳۵۲	۱/۲۵۰	۱/۰۶۲	۱/۲۸۹	۱/۲۹۴
سطح معناداری		۰/۰۶۴	۰/۰۵۱	۰/۰۵۲	۰/۰۸۸	۰/۲۰۹	۰/۰۷۲	۰/۰۷۰

از مفروضه نرمال بودن برخوردار می باشند و می توان از آزمون پارامتریک جهت بررسی سوال فوق استفاده نمود

با توجه به داده های جدول شماره ۳ مشاهده می شود که سطح معناداری (Sig) آزمون نرمال بودن داده در متغیر یاد شده بزرگتر از (0.05 > p) است. بنابراین می توان بیان نمود که متغیر یاد شده

جدول ۴. آزمون t تک نمونه ای

میانگین	فاصله اطمینان		تفاوت میانگین ها	سطح معناداری	درجه آزادی	t	
	حد پائین	حد بالا					
۴/۰۶۰	۱/۱۱۷	۱/۰۰۳	۱/۰۶۰	۰/۰۰۰	۳۸۳	۳۶/۳۷۵	توجه بر تقویت قانون گرای
۴/۰۲۶	۱/۰۷۴	۰/۹۷۷	۱/۰۲۶	۰/۰۰۰	۳۸۳	۴۱/۷۵۲	توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی
۴/۰۴۰	۱/۰۷۲	۱/۰۰۲	۱/۰۴۰	۰/۰۰۰	۳۸۳	۵۴/۹۸۹	توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری
۴/۱۲۷	۱/۱۶۴	۱/۰۹۰	۱/۱۲۷	۰/۰۰۰	۳۸۳	۵۹/۹۲۰	توجه بر تقویت اعتماد به نفس
۴/۰۲۱	۱/۰۵۱	۰/۹۹۱	۱/۰۲۱	۰/۰۰۰	۳۸۳	۶۶/۵۷۷	توجه بر تقویت مهارتهای ارتباطی
۴/۰۰۲	۱/۰۴۰	۰/۹۶۴	۱/۰۰۲	۰/۰۰۰	۳۸۳	۵۱/۸۸۱	توجه بر تقویت آگاهی های مدنی

در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

نتیجه گیری

در پاسخ به سوال اول، یافته تحقیق حاضر نشان داد که توجه بر تقویت قانون گرای، توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی، توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری، توجه بر تقویت اعتماد به نفس، توجه بر تقویت مهارتهای ارتباطی، توجه بر تقویت آگاهی های مدنی و توجه بر تقویت مهارت حل مسئله از عوامل تاثیرگذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است. این یافته در راستای مولفه توجه بر تقویت قانون گرای، با یافته پژوهش های شاه طلبی و قبانچی (۱۰)، لطف آبادی (۱۱)، تیمورنژاد و همکاران (۲۰)، گنجی و همکاران (۲۱) و اذانی و همکاران (۲۴) همسو می باشد. در تبیین این یافته می توان گفت که تقویت فرهنگ قانون گرای و ترویج آن بین شهروندان در قالب آموزشهای شهروندی می تواند گام مهمی در تربیت شهروندی محسوب شود. در راستای مولفه تقویت روحیه مشارکت جویی با یافته پژوهش های هاشمیان فر و گنجی (۲۲)، گنجی و همکاران (۲۱) و اذانی و همکاران (۲۴) هماهنگ می باشد. در تبیین این یافته می توان گفت

با توجه به داده های جدول شماره ۴ و سطح معناداری آزمونها (p = ۰/۰۰۰)، (p = ۰/۰۰۰)، (p = ۰/۰۰۰)، (p = ۰/۰۰۰)، (p = ۰/۰۰۰) و (p = ۰/۰۰۰) و کوچکتر بودن هر ۷ عامل از (0.05 < p) می توان نتیجه گرفت که آزمون در این ۷ عامل (توجه بر تقویت قانون گرای، توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی، توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری، توجه بر تقویت اعتماد به نفس، توجه بر تقویت مهارتهای ارتباطی، توجه بر تقویت آگاهی های مدنی و توجه بر تقویت مهارت حل مساله نام گذاری) معنادار می باشد. یعنی بین میزان میانگین های محاسبه شده و میانگین جامعه (۳) تفاوت معناداری مشاهده می شود و چنین استدلال می شود که پاسخدهی جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران نسبت به وضعیت موجود مولفه های تاثیرگذار آموزش شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان با میزان میانگین جامعه از لحاظ آماری متفاوت است. با توجه به میزان میانگین های محاسبه شده در این ۷ عامل (۴/۰۶۰)، (۴/۰۲۶)، (۴/۰۴۰)، (۴/۱۲۷)، (۴/۰۲۱)، (۴/۰۰۲) و (۳/۳۷۰) و بزرگتر بودن آن ها از میانگین جامعه (۳) می توان نتیجه گرفت که از نظر جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران، ۷ مولفه یاد شده در آموزشهای شهروندی

پژوهشی در جامعه و نادیده گرفتن تحقیقات دانشجویی که با طبع در نتیجه نهایی پژوهش تاثیر دارد.

بر اساس یافته های پژوهش به مسئولان و مدیران فرهنگسراها و سرای محلی پیشنهاد می شود که در راستای ارتقاء روحیه قانون گرایی شهروندان، اولاً فرهنگ رعایت قوانین و مقررات را در مسئولان و مدیران نهادینه سازند، ثانیاً این قوانین و مقررات را در قالب برنامه های آموزشی تبلیغ نمایند و در سطح شهر نیز با استفاده از بیلبوردها و آگهی های مختلف به شهروندان آموزش دهند. ۲- چون در این بررسی مشخص شد که توجه بر تقویت حس مسئولیت پذیری، از عوامل تاثیرگذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است، لذا به مسئولان و مدیران فرهنگسراها و سرای محلی پیشنهاد می شود که در راستای ارتقاء حس مسئولیت پذیری شهروندان آموزش هایی ارائه دهند که شهروندان یاد بگیرند که به نظم و قانونمداری و عدالت در همه حال توجه کنند، و در تمام امور که انجام آن را برعهده دارند، احساس مسئولیت نمایند. ۳- چون در این بررسی مشخص شد که توجه بر تقویت روحیه مشارکت جویی، از عوامل تاثیرگذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است، لذا به مسئولان و مدیران فرهنگسراها و سرای محلی پیشنهاد می شود که در راستای تقویت روحیه مشارکت جمعی، برنامه ریزی هایی نمایند که شهروندان بتوانند با هم تعامل داشته و از طریق مشارکت و کارهای گروهی، تقویت روحیه جمعی و وجدان جمعی، شهروندان تشویق به فعالیت های جمعی شوند. ۴- چون در این بررسی مشخص شد که توجه بر تقویت اعتماد به نفس، از عوامل تاثیرگذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است، لذا به مسئولان و مدیران فرهنگسراها و سرای محلی پیشنهاد می شود که در راستای ارتقاء اعتماد به نفس شهروندان، آموزش های مختلفی از قبیل مهارت های جسمانی، از قبیل کلاس های ورزشی، تقویت قوای ذهنی و... برای شهروندان برگزار نمایند و در مناسبت های مختلف، برنامه های متنوع و مناسب برگزار نمایند تا بدین صورت اعتماد به نفس شهروندان افزایش یابد. ۵- چون در این بررسی مشخص شد که توجه بر تقویت مهارت های ارتباطی، از عوامل تاثیرگذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است، لذا به مسئولان و مدیران فرهنگسراها و سرای محلی پیشنهاد می شود که در راستای آشنایی شهروندان با مهارت های ارتباطی که یکی از مولفه های مهم مهارت های زندگی می باشد، کلاسها و کارگاه هایی در این زمینه برای شهروندان تهرانی برگزار و در این راستا به شهروندان نیز پیشنهاد می شد که در این کلاسها و کارگاه ها شرکت نمایند.

۶- چون در این بررسی مشخص شد که توجه بر تقویت آگاهی های مدنی، از عوامل تاثیرگذار در آموزش شهروندی جهت توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان است، لذا به مسئولان و مدیران فرهنگسراها و سرای محلی پیشنهاد می شود که در راستای آشنایی شهروندان با قوانین و حقوق شهروندی، کتابچه، بروشور، و فیلم های

که یکی از اهداف آموزش شهروندی، تقویت و تشویق افراد به همکاری و مشارکت و شرکت در کارهای گروهی است. در این راستا اگر مسئولین برنامه هایی در نظر بگیرند که مشارکت افراد در این برنامه ها بیشتر باشد، حس همدلی نیز بین شهروندان تقویت می شود. در راستای مولفه تقویت حس مسئولیت پذیری با یافته پژوهش های کیشانی فراهانی و صالحی (۳)، گنجی و همکاران (۲۱)، اذانی و همکاران (۲۴) و وزیر و جهانی (۲۵) همسو می باشد.

در تبیین این یافته می توان گفت حس مسئولیت پذیری یکی از بزرگترین رموز موفقیت افراد در زندگی شغلی و خانوادگی می باشد. با این اوصاف لازم است این مولفه در قالب آموزش های شهروندی به صورت مثبت و کاربردی تقویت شود. در این صورت می توان گفت که در تربیت شهروندی گام مهمی برداشته شده است. در راستای توجه به تقویت اعتماد به نفس، یافته ای در خصوص رد یا تأیید این یافته، یافت نشد. در تبیین این یافته می توان گفت که تقویت حس اعتماد به نفس یکی از مولفه های مهم در آموزش شهروندی محسوب می شود که اگر در آموزش های شهروندی توجه شود و در قالب آموزش های صحیح با استفاده از متخصصین صورت گیرد، می توان گفت که در تربیت شهروندی گام مهمی برداشته شده است. در راستای توجه به تقویت مهارت های ارتباطی با یافته های باغبان ماهر (۲۳)، شاه طلبی و قپانچی (۱۰)، مسا و همکاران (۱) و وزیر و جهانی (۲۵) همسو می باشد. در تبیین این یافته می توان گفت که مهارت های ارتباطی یکی از رموز موفقیت افراد در زندگی است. در این راستا لازم است این مهارت ها در قالب برنامه های منسجم و جذاب برای شهروندان تدارک دیده شود. خصوصاً این مهارت برای جوانان بسیار ضروری است. در راستای مولفه تقویت آگاهی های مدنی با یافته پژوهش های لطف آبادی (۱۱) و تیمورنژاد و همکاران (۲۰) همسو می باشد. در راستای مولفه تقویت مهارت های حل مسئله، با یافته پژوهش های اسلامیه (۶) و وزیر و جهانی (۲۵) همسو می باشد. در تبیین این یافته می توان گفت که افزایش آگاهی های مدنی و حقوقی برای شهروندان بسیار ضروری و مهم است. اینکه به عنوان شهروند تهران از چه حقوق و مزایایی برخوردارند، تا کمتر دچار چالش شوند و از طرف دیگر نظم عمومی نیز بیشتر برقرار شود.

همچنین در پاسخ به سوال دوم یافته ها نشان داد که آموزش های شهروندی در راستای توسعه فرهنگی و اجتماعی شهروندان در وضعیت مطلوبی قرار دارد. این یافته، با یافته پژوهش اذانی و همکاران (۲۴) همسو بود. محدودیتها و مشکلات پژوهش عبارت بودند از ۱- تحقیق حاضر از دیدگاه جوانان بین ۱۸ الی ۲۵ سال شهر تهران انجام شده و قابل تعمیم به نظر کلیه افراد و یا جوانان در رده سنی دیگر یا در شهرها و استانهای دیگر نمی باشد. ۲- تحقیق حاضر در سال (۹۸-۱۳۹۷) انجام شده و نتایج آن را در سالهای آتی، باید با احتیاط تعمیم داد. ۳- همکاری ضعیف برخی از آزمودنیها در توزیع و تکمیل پرسشنامه، بطوریکه برخی از پرسشنامه ناقص تکمیل شده و یا تکمیل نشده که در نهایت به عنوان افت آموزدنی محسوب شد. ۴- دقت پایین آزمودنیها و تکمیل پرسشنامه به علت ضعف فرهنگ

References

1. Mesa N, Kamonwan T, Shotiga P (2016). Development of Multidimensional Construct Map of Responsible Citizenship of Lower Secondary School Students. Proceedings - Social and Behavioral Sciences, Volume 217, 5 February 2016, Pages 537-543.
2. Lees, S. (2014). 15 Sexuality and citizenship education. Challenging Democracy: International Perspectives on Gender and Citizenship, 259.
3. Kishani Farahani, Ezzat Allah, Salehi, Akbar (2013). Development Model of Islamic Citizenship Education. 2nd Cyprus International Conference on Educational Research (CY-ICER 2013). Procedure - Social and Behavioral Sciences. Vol 89. PP: 64-68.
4. Dijkstra, A. B., Geijsel, F., Ledoux, G., van der Veen, I., & ten Dam, G. (2019). Effects of school quality, school citizenship policy, and student body composition on the acquisition of citizenship competencies in the final year of primary education. School Effectiveness and School Improvement: An International Journal of Research, Policy and Practice, 26 (4), 524-553.
5. Ramirez, F. O. & Meyer, J. W. (2018). Toward post-national societies and global citizenship. Multicultural Education Review, Vol 4, No, 1, pp1-28
6. Islamieh, Fatemeh (1388). Investigating the role of university education in creating and cultivating the characteristics of a professional citizen from the perspective of final year students of humanities (undergraduate) Islamic Azad universities located in Tehran. Master Thesis. Islamic Azad University, Garmsar Branch. (in Persian)
7. Bellah, Robert Neelly (2011). Civil Religion in America. Journal of the American Academy of Arts and Sciences. 96 (1): 1-21
8. Sharbatian, Mohammad Hassan (1387). Reflect on the foundations of citizenship culture and provide solutions for its expansion. Cultural Research Quarterly of South Khorasan Culture. No. 14-8. Year 3-2. Pp. 154-119. (in Persian)
9. Mostafavi, Seyed Reza (2011) A characteristic design of a municipality for a social institution in the perspective of 1404. Proceedings of the Scientific Conference of the Municipality as a Social Institution, Volume 2. (in Persian)
10. Shah Talebi, Badri; Qapanchi, Akram. (1392). The effect of citizenship education on increasing the citizenship awareness of eight-year-old children in Isfahan (with emphasis on multimedia software). Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences. Third year, third issue of spring 1392. pp. 150-129. (in Persian)
11. Lotfa Abadi, Hassan. (1395). National and global citizenship education along with strengthening students' identity and value system. Journal of Educational Innovations, No. 17. (in Persian)
12. Shamshiri, Babak and Noshadi, Mahmoud Reza. (1386). Assessing the extent to which Persian books, history and social education of the middle school period have components of national identity. Curriculum Studies Quarterly, No. 6. (in Persian)
13. Gholtash, A. (2009). Review of approaches to citizenship education in the primary school curriculum in Iran and citizenship education curriculum design. Thesis in the field of curriculum

development, Islamic Azad University, Khorasgan Branch. (in Persian).

14. Askarian, Mustafa; Taheri Attar, Fataneh. (1391). Organizational culture and its role in shaping organizational citizenship behavior from the perspective of experts in the headquarters of the Ministry of Education. Quarterly Journal of New Approach in Educational Management, Third Year, No. 2, Summer 91, 10 consecutive, pp. 34-21. (in Persian)

15. Prior, W. (2006). What it means to be a 'good citizen' in Australia: perceptions of teachers, students and parents. Theory and Research in Social Education, 27 (2), 215-248.

16. Walipur, Roghayeh. (1396). A Study of Citizenship Areas in the Higher Education System from the Perspective of Professors and Students (Case Study of Mazandaran University), Tehran (2017) Conference on Globalization and Indigenesness Curriculum: Challenges and Opportunities. (in Persian)

17. Ayouzi, Maryam, Moghaddam Gholizadeh and Sobhaninejad (1397). Explaining the outline of the content of curricula for the education of indigenous citizens in the age of globalization from the perspective of faculty members of Tehran universities. Tehran, Conference on Globalization and Indigenesness Curriculum; Challenges and opportunities. (in Persian)

18. Yemini, M. (2019). Internationalization discourse. What remains to be said? Perspectives: Policy and Practice in Higher Education, Vol 18, No, 2, pp. 66-71

19. Ameli, Saeed Reza (1380). Interaction of globalization, citizenship and religion. Journal of Social Sciences Letters. No. 18, pp. 200-167. (In Persian)

20. Teymournejad, Kaveh., Yuzbashi, Alireza and Ebrahimi, Majid. (1394). Factors Affecting Citizenship Education

with Emphasis on Sustainable Urban Development (Case Study: Zanjan City). Journal of Economics and Urban Management. 5 (3 (19 in a row)), 79-95. (in Persian).

21. Ganji, Mohammad; Niazi, Mohsen; Askari Kaviri, Asma. (1393). An analysis of citizenship culture with an emphasis on citizenship education. Urban Sociological Studies, 4 (12), 100-75. (in Persian).

22. Hashemianfar, Ali; Ganji, Mohammad (1393). An Analysis of Citizenship Culture in Isfahan Journal of Applied Sociology, No. 1. (in Persian).

23. Skilled Gardeners, Fatemeh (2013). The role of citizenship education in the development of social relations (case study of Qazvin Municipality Cultural and Sports Organization). Master Thesis. Islamic Azad University, East Tehran Branch. (in Persian).

24. Azani, Mehri and Hatami, Mojtaba and Hatami, Hossein. (1390). An Analysis of Citizenship Culture in Yazd, Quarterly Journal of Spatial Planning (Geography), No. 1, pp. 102-81. (In Persian).

Vaziri, good news and universal, horny. (1385). Citizenship skills required by primary school students in the earthquake-stricken city of Bam. Learning Innovation Chapter. No. 17. (in Persian).